Tidlig utkast

faghøring 9. april

Trøndelag fylkeskommune
Tröndelagen fylhkentjïelte

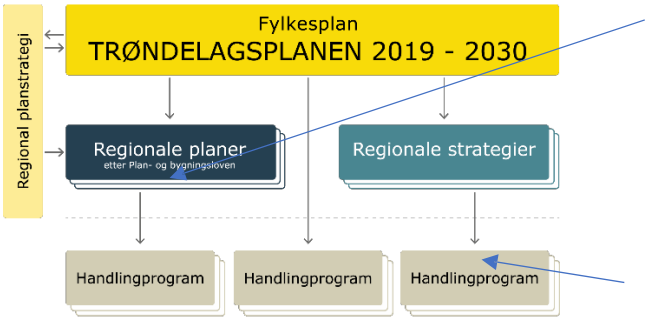
REGIONAL PLAN FOR KULTURMILJØ I TRØNDELAG 2022 - 2030

Regional plan for kulturmiljø skal gi føringer for en regional kulturmiljøpolitikk for Trøndelag. Planen er avgrenset til faste kulturminner, kulturmiljø, kulturlandskap og fartøy, uavhengig av om de har formelt vern eller ikke. Disse kulturmiljøtypene ses i sammenheng med kulturarvfeltet for øvrig, slik som forvaltning av løse kulturminner (gjenstander), immaterielle kulturminner og dokumentarv. Planen gjelder i perioden 2021 – 2020.
Planen skal følges opp av et handlingsprogram som rulleres årlig.

Regional plan for kulturmiljø skal spesielt bidra til måloppnåelse innenfor følgende mål i Trøndelagsplanen:

- I 2030 er kunst og kultur en viktig drivkraft for samfunnsutvikling i Trøndelag
- I 2030 skal god livskvalitet og mangfold kjennetegne Trøndelag
- I 2030 er Trøndelag best i Norge på regional samhandling
- I 2030 har Trøndelag et balansert utbyggings- og bosettingsmønster
- I 2030 har Trøndelag bærekraftig areal- og transportstruktur
- I 2030 har Trøndelag et omstillingsdyktig og framtidsrettet arbeids- og næringsliv
- I 2030 har Trøndelag et balansert utbyggings- og bosettingsmønster

STRUKTUREN I DET REGIONALE PLANSYSTEMET

Planen er en regional plan som kan få arealføringer. Planen inneholder mål og satsinger/strategier på utvalgte tema.

Dokumentet skal følges opp av et handlingsprogram som behandles årlig. Handlingsprogrammet inneholder tiltak.

Andre regionale planer og strategier med relevans for kulturminnefeltet:
Regional plan for arealbruk og Strategi for klimaomstilling, Strategi for kultur, Strategi for innovasjon og verdiskaping, Strategi for kompetanse.

Sentrale nasjonale føringer:
Kulturminneloven og plan- og bygningsloven

Forskrift om fastsetting av myndighet mv. etter kulturminneloven

NOU2002:01 Fortid former framtid

St. meld. Nr. 16 (2004-2005) Leve med kulturminner

Meld. St. 35 (2012-2013) Framtid med fotfeste – Kulturminnepolitikken

Meld. St. 16 (2019 – 2020) Nye mål i kulturmiljøpolitikken.

Riksantikvarens Bystrategi 2017-2020

Riksantikvarens Strategi for arbeid med kulturarv i kommunene (2019-2022)

Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging 2019-2023

Innhold

Sammendrag mål og retningslinjer 4
Innledning....6
Bakgrunn 6
Formålet med planen og prosessen 7
Avgrensing i tema og tid....7
Samiske og nasjonale minoriteters kulturmiljø 8
Planens virkning 8
Roller og ansvar i kulturmiljøforvaltningen 9
Planprosessen....9
Internasjonale, nasjonale og regionale føringer 10
Perspektiver på kulturmiljø i 2020-åra? 11
Ny kulturmiljøpolitikk for Trøndelag 2022-2030 12
Tema: Regionale verdier og kunnskapsformidling 14
Tema: By- og stedsutvikling....16
Tema: Håndverk og materialproduksjon....18
Tema: Klima....20
Tema: Opplevelsesnæringer....22
Tema: Kulturmiljø, fellesskap og demokrati....24
Mulige konsekvenser av planen for samfunn og miljø....27
Vedlegg: Kunnskapsgrunnlag 29

Sammendrag mål og retningslinjer

NB! Vi gjør oppmerksom på at **begrepet kulturmiljø** brukes som **samlebetegnelse** for kulturminner, kulturmiljø og kulturlandskap.

OVERORDNA MÅL OG RETNINGSLINJER	**I 2030 engasjerer trønderne seg i et mangfold av godt bevarte kulturmiljø.** • Vi legger FNs bærekraftsmål til grunn og at god forvaltning av kulturmiljø bidrar til bærekraftig og helhetlig samfunnsutvikling. • Fylkeskommunen, Sametinget og kommunene legger til rette for at alle kan engasjere seg i og ta ansvar for kulturmiljø. Vi legger et inkluderende perspektiv til grunn. • Vi fremmer verdensarvområdet Røros bergstad og Circumferensen for å utvikle den den beste praksisen i forvaltning av kulturmiljø.
RETNINGSLINJER FOR AREALPLANLEGGING (FRA RPA)	• Vi sikrer og forvalter kulturmiljøene som ressurser i areal- og miljøforvaltningen: • Nasjonalt og regionalt viktige kulturmiljø skal sikres i kommune- og reguleringsplaner. Kommunene skal kartlegge og verdivurdere lokalt viktige kulturmiljø i plan, og vurdere å sikre disse i kommuneplanens arealdel og reguleringsplaner. Hensynene som skal ivaretas tilpasses hvert enkelt kulturmiljø, og innarbeides i kommuneplanens arealdel og reguleringsplaner med bestemmelser og/eller retningslinjer. • Arealene i viktige kulturmiljø og kulturlandskap bør holdes åpne og nedbygging og skogplanting bør unngås. • I arbeid med by- og stedsutvikling skal verneverdige bygninger og bygningsmiljø ses på som ressurser. Mulighetene for gjenbruk og transformasjon gjennom ny bruk skal utredes. • Nye tiltak i randsonen rundt viktige kulturmiljø eller kulturlandskap bør utformes slik at deres verdier og særpreg ikke svekkes. (Fra Regional plan for arealbruk i Trøndelag)
REGIONALE VERIDER KUNNSKAP	**I 2030 har vi god oversikt over og lett tilgjengelig kunnskap om regionalt viktige kulturmiljø, fartøy, og kulturlandskap i Trøndelag.** • Fylkeskommunen, Sametinget og kommunene legger oversikten over nasjonalt, og regionalt verneverdige kulturmiljø, kulturlandskap og fartøy til grunn i areal- og miljøforvaltningen. • Fylkeskommunen, Sametinget, Statsforvalteren og kommunene arbeider for å løfte frem underrepresenterte båt og fartøytyper, kulturmiljøer og kulturlandskap i samarbeid med organisasjoner og frivillige. • Vi tilrettelegger et utvalg av kulturmiljø og kulturlandskap hvert år. • Fylkeskommunen og Sametinget utarbeider og tilgjengeliggjør kunnskap om de regionalt utvalgte kulturmiljø og fartøy.
BY- OG STEDSUTVIKLING	**I 2030 bidrar godt bevarte kulturmiljø til steder det er godt å leve.** **I 2030 bidrar samskaping til en attraktiv og bærekraftig by- og stedsutvikling basert på stedenes kvaliteter, særegenheter og historie.** • Se retningslinjene om arealplanlegging over. • Fylkeskommunen, Sametinget og kommunene legger Riksantikvarens bystrategi til grunn i sin forvaltning og bruker byggesaksreglene aktivt for å ivareta kulturmiljøverdiene. • I byer og steder med utbyggingsbehov registrerer kommunen kvalitetene ved de bygde-, arkeologiske-, og grønne kulturmiljøene og avklarer handlingsrommet for fortetting så tidlig som mulig. Fylkeskommunen og Sametinget bistår ved behov. • Kommunene sørger for at gjenbruk og ombruk av bygninger utredes som et første alternativ fremfor å rive og bygge nytt i kommunal plan- og byggesaksbehandling. • Kommunene sørger for at fortetting tilpasses eksisterende kulturmiljø når det gjelder volum, formgiving og materialbruk. • Fylkeskommunen, Sametinget, og kommunene legger til rette for at kunnskap om kulturarv i byer og steder bygges og deles mellom planleggere, arkitekter, utbyggere, håndverkere og andre aktører. • Fylkeskommunen, Sametinget, og kommunene ser kulturmiljøtiltakene i sammenheng med andre samfunnsområder som folkehelse, friluftsliv, skole, reiseliv, landbruk, natur, klima-tiltak, brannsikring og universell utforming. • Kommunene legger til rette for åpenhet og medvirkning, og sørger for at planer og tiltak illustreres og formidles på en slik måte at konsekvensene blir tydelig for alle.

HÅNDVERK OG MATERIALPRODUKSJON	**I 2030 har vi etablert små og store bygningsvernsentre i alle regionene i Trøndelag.** **I 2030 har vi god rekruttering av håndverkere til båt-, fartøy-, og bygningsvern.**
	• Fylkeskommunen går sammen med eksisterende regionale fagmiljø, museer, kommuner og samiske språk- og kultursentre for å etablere og utvikle bygningsvernsentrene. • Fylkeskommunen drifter nettverket for båt- og fartøyvern. • Kommunene bruker de lokale bygningsvernsentrene som ressurs, f.eks. i oppfølgingen av kulturminneplaner, byggesaker og behandling av spesielle miljøtiltak i landbruket (SMIL-midler). • Vi legger til rette for næringsutvikling for små, lokale bedrifter knytta til tradisjonelt håndverk og materialproduksjon i alle kommuner. • Alle skoler i Trøndelag setter gjenbruk, bygningsvern og tradisjonelt håndverk på dagsorden. • Fylkeskommunen styrker etterutdanningsmulighetene og lærlingeordninger for bygningsvern og båt- og fartøyvern. • Fylkeskommunen, Sametinget og kommunene krever nødvendig kompetanse i arbeid på egne verneverdige bygninger og i vedtak om tilskudd til fartøy- og bygningsvernprosjekter.
KLIMA	**I 2030 har vi forebygd og redusert risikoen for at klimaendringer kan skade utsatte kulturmiljø.** **I 2030 foretrekker trønderne å gjenbruke bygninger fremfor å rive og bygge nytt.**
	• Kommunene, Sametinget og fylkeskommunen samarbeider om å redusere identifisere klimarelaterte trusler for utsatte kulturmiljø. • Kommunene, Sametinget og fylkeskommunen prioriterer klimatiltak som også tar hensyn til bevaring av kulturminner og kulturmiljøer. • Forvaltning, tiltakshavere og eiere av kulturmiljø bidrar til gode klimatiltak og miljøforvaltning gjennom skjøtsel og vedlikehold av kulturmiljø. • Kommunene sørger for at gjenbruk og ombruk av eksisterende bygningsmasse utredes som et første alternativ i utbyggingsprosjekter. • Fylkeskommunen og kommunene fremmer bruk av klimaregnskap som favner om hele byggeprosessen og bygningenes livsløp.
OPPLEVELSESNÆRINGER	**I 2030 er et mangfold av kulturmiljø attraktive besøksmål i Trøndelag.** **I 2030 er kulturmiljø og historier grunnlag for næringsutvikling og nyskapende produkter.**
	• Vi prioriterer næringsretta utviklingstiltak i følgende kulturmiljø: • kulturmiljø der prinsipper for bærekraft er lagt til grunn for utviklingen • kulturmiljø der tiltakene er i tråd med Scenarioprosjektet for opplevelsesnæringer i Trøndelag. • kulturmiljø der utviklingsarbeidet skjer som tverrfaglig samarbeid fra starten av • kulturmiljø som er sentrale i Trøndelags historie eller som styrker mangfoldet av godt tilrettelagte besøksmål • kulturmiljø som kan bli en del av et helhetlig opplevelsestilbud • kulturmiljø som har eller skal få en besøksstrategi • kulturmiljø som synliggjør og fremmer samisk og minoriteters næring, språk og kultur.
KULTURMILJØ, FELLESKAP, DEMOKRATI	**I 2030 kjenner trønderne til kulturmiljøer som bærer historier om demokrati og selvstyre, undertrykkelse og forsoning.**
	• Skoler i Trøndelag bruker kulturmiljøer aktivt i undervisningen om etikk, moral, demokrati og fellesskap. • Kommunene kobler seg på Nasjonaljubileet 2030 og løfter fram relevante kulturmiljø i sin kommune.

Innledning

Regional plan for kulturmiljø i Trøndelag 2022 – 2030 inneholder en ny kulturminnepolitikk for Trøndelag. Planen erstatter de to eldre kulturminneplanene «Handlingsprogram for

kulturminnepolitikk i Nord-Trøndelag», som er en tematisk plan, og «Regional plan for kulturminner i Sør-Trøndelag 2013 – 2017 (21)».

I planarbeidet har fylkeskommunen jobbet fram felles regionale mål, delmål for seks ulike tema, retningslinjer og tiltak sammen med mange aktører.

En regional planprosess er en god arena der vi kan løse utfordringer og gripe muligheter, prioritere og løfte fram i lag.

Bakgrunn

Samfunnsgode med mange ulike eiere og spredt ansvar

Kulturminner, kulturmiljø og kulturlandskap er et samfunnsgode som forvaltes av mange aktører; enkeltpersoner, bedrifter så vel som frivillige organisasjoner, og ulike offentlige forvaltningsorganer på alle nivå. Ansvaret for kulturarven, dvs. de faste kulturminnene, løse gjenstander, dokumentarven, og den immaterielle kulturarven, er spredt mellom ulike instanser. Det er utfordrende å se kulturarven som et hele, men det gir også noen spennende muligheter. En regional plan for kulturmiljø kan bidra til helhetstenking.

Kommuneoverskridende

Håndtering av kommuneoverskridende problemstillinger er et samfunnsansvar gitt til fylkeskommunene. I forbindelse med den nye regionreformen trekkes fylkeskommunen fram som en retningsgivende, samordnende og mobiliserende aktør. Dette står også sentralt i rollen som veileder og myndighetsutøver på kulturminneområde.

Kommunene arbeider med kulturminneplaner – regional plan kan styrke forvaltningen

Mange kommuner har startet arbeidet med å lage lokale kulturminneplaner, og flere er over i en fase der planene skal realiseres. Noen tema er felles for flere kommuner eller er av regional interesse. Et regionalt planarbeid kan styrke både den kommunale og regionale forvaltningen, og resultere i nye tiltak i lag med kommunene og andre aktører.

Nye forventninger fra staten

Kommunene og fylkeskommunen har nylig fått nye føringer fra staten, bl.a. «Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging» i mai 2019 og Riksantikvarens nye «Strategi for arbeid med kulturarv i kommunene 2019-2022». I april 2020 kom en ny stortingsmelding på kulturminneområdet; Meldt. St. 16 (2019-2020) Nye mål i kulturmiljøpolitikken. Engasjement, bærekraft og mangfold. Disse nasjonale forventingene avveier vi og baker inn i denne planen.

Formålet med planen og prosessen

Formålet med planarbeidet er å samle aktørene for å utarbeide en bærekraftig og framtidsretta regional kulturminnepolitikk for Trøndelag. Vi har en rik kulturarv i Trøndelag med et stort potensial. Ressursene er begrenset, og det er fordel å få samordnet prioriteringer på utvalgte områder. Kulturminnene er en ikke fornybar ressurs. En avklaring av regionale kulturminneinteresser gir forutsigbarhet i arealforvaltningen, og felles, gjennomtenkte, og langsiktige satsinger i kulturminneforvaltningen.

Regional plan for kulturmiljø skal

- gi tydelige føringer om regionale kulturmiljøverdier og interesser
- samordne ressurser og virkemidler blant aktuelle aktører og fremme felles satsinger

Avgrensing i tema og tid

Vi foreslår at planen gjelder fra 2022 til 2030. Dette er i overensstemmelse med blant annet Trøndelagsplanen og Regional plan for arealbruk. I planforslaget var forslaget at planen gjaldt fra 2022 – 2027 (2030).

Planen tar for seg faste kulturminner, kulturmiljø, kulturlandskap, og fartøyvern, både med og uten formelt (juridisk) vern. Dette er en del av den samla kulturarven. Der det er hensiktsmessig ser vi forvaltningen av de faste kulturminnene i sammenheng med de øvrige delene av kulturarven, slik som de løse kulturminnene (gjenstander), dokumentarven/arkiv og den immaterielle kulturarven som f.eks. håndverk og matkultur.

Planen legger følgende definisjon av kulturminner til grunn: *«Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til. Med kulturmiljøer menes områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng»* (kulturminnelovens § 2)

Nytt er at vi bruker begrepet kulturmiljø som en fellesbetegnelse for kulturminner, kulturmiljø og kulturlandskap. Regjeringen innførte dette i St. (2019-2020) Nye mål i kulturmiljøpolitikken. Begrepet understreker betydningen av helhet og sammenheng, og tydeliggjør forbindelsen til klima- og miljøpolitikken.

I denne planen bruker vi begrepet kulturlandskap fordi vi først og fremst er opptatt av den kulturhistoriske og menneskeskapte dimensjonen i landskapet.

Fartøyvern har i kulturminneforvaltningen tradisjonelt vært brukt om bevaring av fartøy i flytende tilstand med en lengde på minst 12 meter. Vi tar foreløpig utgangspunkt i denne definisjonen, men er kjent med at fartøy også kan brukes som begrep for alle ulike fartøy- og båttyper uansett størrelse. Trøndelag har 16 fartøy (minst 12 m) med status som verna. Disse står på Riksantikvarens «Fartøyliste».

Samiske og nasjonale minoriteters kulturmiljø

Planen favner om fartøy, kulturminner, kulturmiljø og kulturlandskap i hele Trøndelag, uavhengig av eierskap og tilknytning. I Trøndelag har vi mange samiske kulturmiljø. Sametinget er ansvarlig myndighet for de samiske kulturmiljøene, og er i førersetet for det samiske perspektivet i planarbeidet. Samisk råd er et rådgivende organ og samarbeidsforum for fylkeskommunen. Fylkeskommunen har hatt et godt samarbeid med Sametinget og samisk råd under planarbeidet.

Fylkeskommunen har lite kunnskap om de nasjonale minoritetenes kulturmiljø i Trøndelag og har hatt lite kontakt med minoritetene om kulturmiljø før. I arbeidet med planen har vi samarbeidet

med Jødisk museum, og hatt samtaler med Verdal kommune om den skogfinske kulturen i Vera. I planperioden vil vi ta kontakt med de øvrige nasjonale minoritetene gjennom Glomdalsmuseet og Riksantikvaren og deres kontaktnett.

Fylkeskommunen støtter prinsippet om at det er minoritetene som selv velger ut hvilke kulturmiljø som er viktige for dem, og hvilke satsinger og tiltak som skal foreslås vedtatt i Regional plan for kulturmiljø.

«Kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon skal vernes både som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning.

Det er et nasjonalt ansvar å ivareta disse ressurser som vitenskapelig kildemateriale og som varig grunnlag for nålevende og fremtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet» (kulturminneloven § 1)

Planens virkning

I henhold til Plan- og bygningsloven § 8-1 skal regional plan legges til grunn for regionale organers virksomhet og for kommunal og statlig planlegging og virksomhet i regionen. Kommunene må drøfte og ta hensyn til føringene fra den regionale planen i sitt arbeid.

Kommunene er planmyndighet. Fylkeskommunen vil ikke fremme innsigelser eller klage i plan- og byggesaker som er i samsvar med «Regional plan for kulturmiljø i Trøndelag».

Regional plan for kulturmiljø har retningslinjer som gir arealføringer, og men også tema som ikke har relevans for arealbruken, f.eks. styrking av tradisjonshåndverket. Retningslinjene som gir arealføringer er de samme som i kapitelet om kulturmiljø i Regional plan for arealbruk

Planens oppbygging

Mål, delmål og tema: Planen har et overordna mål og delmål. De 10 delmålene gjelder for de seks ulike temaene og svarer på de problemstillingene som ble vedtatt i planprogrammet.

Målene er utformet på samme måte som i Trøndelagsplanen og Regional plan for arealbruk, det vil si som målbilder som sier noe om den ønska situasjonen i 2030.

Regionalpolitiske retningslinjer: til målene følger retningslinjer. Det vil ikke blir laget regionale planbestemmelser i denne planen.

Hvem er vi?: Når vi bruker «vi» i målformuleringer og retningslinjene, viser dette til alle som er berørt eller alle som er aktive innenfor vern og bruk av kulturmiljø.

Oversikt over nasjonalt og regionalt viktige kulturmiljø og kulturlandskap: Til planen følger et vedlegg med oversikt over nasjonalt og regionalt viktige kulturmiljø og kulturlandskap. Her redegjør vi for utvelgelsen, hva det vil si å være med i oversikten.

Temakart: De nasjonalt og regionalt viktige kulturmiljøene og kulturlandskapene er kartfestet i digitalt kart.

*Handlingsprogram***:** Ved siden av selve plandokumentet følger et handlingsprogram for 2022. Dette inneholder konkrete tiltak, hvem som samarbeider om tiltaket, hovedansvar med mer. Vi foreslår at Handlingsprogrammet med tittelen «No gjer vi det», rulleres hvert år.

Roller og ansvar i kulturmiljøforvaltningen

Kulturmiljøene tas vare på og utvikles av et bredt spekter av aktører. Eierne og frivillighet har ansvar for vedlikehold og skjøtsel. I den offentlige forvaltningen har hver sektor og hvert forvaltningsnivå ansvar for sine kulturmiljø.

Klima- og miljødepartementet har det overordna ansvaret for kulturmiljøforvaltningen og det øvrige miljøfeltet. Riksantikvaren er direktoratet, mens fylkeskommunene er regional kulturminnemyndighet, planmyndighet og regional utviklingsaktør. Sametinget ivaretar alle samiske kulturmiljø. Kommunene er plan- og byggesaksmyndighet og ansvarlig for å legge til rette bevaring og bruk av kulturminner. For en gjennomgang av roller og ansvar – se Trøndelag fylkeskommunes eller Riksantikvarens nettsted.

I forbindelse med regionreformen har fylkeskommunen fått betydelig flere oppgaver fra Riksantikvaren, bl.a. innenfor automatisk freda kulturminner, statlig eide kulturminner, teknisk industrielle kulturminner og fartøyvern.

Planprosessen

Vi har delt planprosessen fram til vedtatt plan inn i tre steg:

- Planforslaget ble utarbeidet i et samarbeid med kommunene i Trøndelag, regionale og statlige sektormyndigheter og andre aktuelle aktører fra april 2020 til mars 2021.
- Fylkestinget legger et planforslag ut på høring juni 2021.
- Etter at høringsinnspillene er vurdert og evt. innarbeidet i planen vil fylkestinget vedta planen med handlingsprogram for 2022 i desember 2021.

Planforslaget ble vedtatt i fylkestinget 25. februar 2020. Etter det etablerte vi seks arbeidsgrupper, ei for hvert av de temaene som ble vedtatt i planprogrammet. Arbeidsgruppene har hatt en gruppeleder og flere medlemmer. Medlemmene er fra flere seksjoner i fylkeskommunen, kommuner, statsforvalteren, musea, reiseliv med flere. Alle gruppene har hatt en representant som har ivaretatt det samiske perspektivet. Seksjon for kulturminner har vært referansegruppe.

I arbeidet med planforslaget har vi hatt dialog og fått innspill i både interne og eksterne møter og verksteder:

- Møter med Sametinget fysisk 1. juni og 25. – 26. november, og senere på teams.
- Møter: en eller flere runder i Eldrerådet, Rådet for likestilling av mennesker med nedsettelse av funksjonsevne, Integreringsutvalget, Ungdommens fylkesutvalg, Samisk råd og Regionalt planforum.
- Innspillsverksted for kommunene på Bårdshaug i Orkdal 27.10.20 og på teams 11.12.20.
- Dialogmøter med kommunene regionvis i januar/februar 2021.
- Stort verksted med 40 ansatte i de konsoliderte musea 26.1.21.
- Internt verksted i fylkeskommunen 26.3.21, verksted seksjon kulturminner 28.9.21
- Møte Fortidsminneforeningen og andre frivillige (april 2021)

Det har vært krevende å gjennomføre det meste av planprosessen i koronatida. Dette har ført til at de fleste møtene er gjennomført på teams, og at arbeidsgruppene kom senere i gang enn planlagt.

Internasjonale, nasjonale og regionale føringer

En rekke internasjonale, nasjonale og regionale føringer styrer planarbeidet. Under lister vi opp de viktigste føringene for kulturminneforvaltningen. Du kan lese mer om på nettsida vår www.trondelagfylke.no/kulturminner og Riksantikvarens nettside om konvensjoner.

- FNs bærekraftsmål (2018)

- Parisavtalen, internasjonal klimaavtale (2015)
- ILO-konvensjonen nr. 169 om urfolk og stammefolk
- Den europeiske landskapskonvensjonen (2000)
- Faro-konvensjonen om kulturminnenes rolle i samfunnet (2005)
- UNESCO-konvensjonen om vern av verdens natur og kulturarv (1972)
- Valetta-konvensjonen om vern av den arkeologiske kulturarven (1992)
- Konvensjonen om vern av den immaterielle kulturarven (2003)

- Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging (2019)
- St.meld.nr 16 (2004-2005) Leve med kulturminner»,
- St.meld. nr. 26 (2006 _ 2007) Regjeringens miljøpolitikk og rikets miljøtilstand»
- Meld. St. 35 (2012 – 2013) Framtid med fotfeste
- Meld. St. 16 (2019-2020) Nye mål i kulturmiljøpolitikken

- Sametingets melding 2020
- Riksantikvarens strategi for arbeid med kulturarv i kommunene 2019–2022
- Riksantikvaren strategi for arbeid med kulturarv i kommunene
- Riksantikvarens bystrategi (under revidering)

- Trøndelagsplanen (2018)
- Regional plan for arealbruk (på høring)
- Strategi for innovasjon og verdiskaping
- Balansekunst – Kulturstrategi for Trøndelag 2019 – 2022
- Bevarings- og utviklingsplan for privatarkiv fra Trøndelag 2021-2025. (på høring)
- Kompetansestrategi for Trøndelag
- Regionplan for Røros bergstad og Circumferensen
- Forvaltningsplan for verdensarven Røros bergstad og Circumferensen 2019 – 2023

Forslår å kutte ned lista og henvise til nettsida med beskrivelse av dem.HTY

«Alle kommuner skal ha oversikt over sine verneverdige kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap, og prioritere et utvalg av kulturminner som skal tas vare på.

Fra Nasjonale føringer»

Få plass til figur om verdiskaping her?

Perspektiver på kulturmiljø i 2020-åra?

Vi mennesker har alltid satt spor etter oss i landskapet. Vi har levd av naturens ressurser og formet landskapet i et samspill med naturen i 12 000 år. Sporene er kulturminner, mer eller mindre synlige. Noen er imponerende byggverk, andre ligger under bakken eller på havets bunn. Mange henger sammen og er en del av en helhet, til sammen danner de et kulturmiljø. Det kan være et gårdsbruk med seter, et fiskevær, et gruvesamfunn, en boplass eller en bydel. En del av kulturarven har ikke satt fysiske spor etter seg. Det kan være steder vi knytter hendelser, tro og tradisjoner til.

Noe av det vi skaper i dag blir morgendagens kulturminner. De er av en slik kvalitet og har en slik informasjonskraft at vi raskt forstår at dette vil vi bringe videre til neste generasjon. Skarnsundbrua i Inderøy er et eksempel på det. Andre byggverk bygges for å bli et kulturminne fra starten av, slik som 1000-årsstedet og kystkultursenteret Norveg i Rørvik.

Kulturarven er et fellesgode som fungerer som vår kollektive hukommelse. Den gir oss grunnlag for å forstå endringer i samfunnet over lang tid. Slik hjelper kulturarven oss å forstå vår egen tid, og er et nødvendig grunnlag når vi skal ta beslutninger som former framtida. De eldste kulturminnene er en kilde til kunnskap om en del av fortida vi ikke har skriftlige kilder fra.

Det er viktig for menneskene i et lokalsamfunn og i regioner å ha en tydelig identitet. Kulturarven og kulturmiljøene er vesentlige byggesteiner i den fortellingen vi skaper om oss selv. Slik er det en nær sammenheng mellom kulturmiljø og identitet.

De fysiske omgivelsene danner rammene for våre liv. Hvordan vi utvikler stedene har mye å si for folks helse. Inspirerende omgivelser skaper aktivitet, gir oss opplevelser, trivsel og trygghet. Dette motvirker ensomhet. God forvaltning av kulturmiljøene bevarer stedenes tidsdybde, særpreg og identitet. Godt bevarte kulturmiljø bidrar til å skape levbare steder; steder det er godt å leve.

Kulturmiljø i alle deler av Trøndelag har potensiale til å bli en positiv ressurs i samfunnsutviklinga. Dette krever kunnskap og varsomhet, men også kreativitet og engasjement. Kulturmiljøene bidrar til økte eiendomspriser og økonomisk utvikling innenfor flere næringer, slik som byggenæringene og reiseliv. De kan være et reisemål i seg selv eller forsterke opplevelsen for de reisende.

Kulturarven er ikke fornybare. Fortsatt bruk, innovativ ombruk og gjenbruk av eksisterende bygninger og materialer bidrar til å redusere klimagassutslipp og energiforbruk. Tradisjonshåndverkerne bidrar med kunnskap om bærekraftig materialbruk og byggemetoder.

Kulturmiljø er i utgangspunktet alle spor etter mennesker i omgivelsene våre. Men det er først når vi gir dem kunnskaps-, opplevelses- og bruksverdier, at de blir relevante for oss som kulturmiljøer. Derfor blir kulturmiljøer til i en kontinuerlig prosess der vi tillegger dem betydning. De fleste av oss er enig i at Nidarosdomen, Eidsvollsbygningen eller Dovrefjell har betydning for dem og en plass i norgeshistorien. Men andre kulturmiljøer kan vi være mer uenig om. For innbyggerne i ei gren kan et seterlandskap eller samfunnshuset være viktig, men det for de fleste andre er de ikke det. Det viser oss at kulturmiljø har ulik betydning, alt etter perspektiv og måten du ser dem på.

Derfor er det viktig at alle får muligheten til å velge sine kulturmiljø lokalt, og at folk respekterer andre sine kulturmiljø. Det offentliges oppgave er å sørge for at vi velger et utvalg av kulturmiljø i en åpen demokratisk prosess, slik at vi også tar hensyn til andres viktige kulturmiljø, og at vi kan bevare og styre endringene på vegne av fellesskapet.

Ny kulturmiljøpolitikk for Trøndelag 2022-2030

Hovedmål	**I 2030 engasjerer trønderne seg i et mangfold av godt bevarte kulturmiljø.**
Overordna retnings-linjer	• Vi legger FNs bærekraftsmål til grunn og at god forvaltning av kulturmiljø bidrar til bærekraftig og helhetlig samfunnsutvikling.
	• Fylkeskommunen, Sametinget og kommunene legger til rette for at alle kan engasjere seg i og ta ansvar for kulturmiljø. Vi legger et inkluderende perspektiv til grunn.
	• Vi fremmer verdensarvområdet Røros bergstad og Circumferensen for å utvikle den beste praksisen i forvaltning av kulturmiljø.
Retnings-linjer **areal-planlegging (fra RPA)**	Vi sikrer og forvalter kulturmiljøene som ressurser i areal- og miljøforvaltningen. • Nasjonalt og regionalt viktige kulturmiljø skal sikres i kommune- og reguleringsplaner. Kommunene skal kartlegge og verdivurdere lokalt viktige kulturmiljø i plan, og vurdere å sikre disse i kommuneplanens arealdel og reguleringsplaner. Hensynene som skal ivaretas tilpasses hvert enkelt kulturmiljø, og innarbeides i kommuneplanens arealdel og reguleringsplaner med bestemmelser og/eller retningslinjer. • Arealene i viktige kulturmiljø og kulturlandskap bør holdes åpne og nedbygging og skogplanting bør unngås. • I arbeid med by- og stedsutvikling skal verneverdige bygninger og bygningsmiljø ses på som ressurser. Mulighetene for gjenbruk og transformasjon gjennom ny bruk skal utredes. • Nye tiltak i randsonen rundt viktige kulturmiljø eller kulturlandskap bør utformes slik at deres verdier og særpreg ikke svekkes.

I en ny kulturmiljøpolitikk for Trøndelag 2022 – 2030 retter vi oppmerksomhet mot kulturmiljøenes betydning for menneskene og samfunnet i et langsiktig perspektiv.

Kulturarv og kulturmiljø angår alle. Europarådets rammekonvensjon om kulturarvens verdi for samfunnet, Faro-konvensjonen, slår fast at alle mennesker har rett til å ta del i den kulturarven de velger sjøl. Samtidig skal de respektere andres rettigheter og frihet. Dette er ei sterk demokratisk føring. Det offentliges oppgave er å samarbeide og legge til rette for bred deltagelse slik at flere kan ta del og føle eierskap til kulturarven. Det offentlige må sørge for at et mangfold av kulturmiljø blir tatt vare på gjennom vedlikehold og skjøtsel, formidling og tilgjengeliggjøring, og samarbeide om å gi gode rammevilkår for med eiere og frivillige.

FNs medlemsland har vedtatt Agenda 2030 og 17 bærekraftsmål for utvikling fram til 2030. Bærekraftig utvikling innebærer at vi skal dekke våre behov i dag uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner kan dekke sine behov. Bærekraftsmålene ser miljømessig, sosiale og økonomisk utvikling i sammenheng. De er universelle og gjelder for alle politikkområder, og krever helhetlig samfunnsplanlegging. Innsats for å verne om og sikre verdens kultur- og naturarv er omtalt som eget delmål under bærekraftsmål nr. 11 Bærekraftige byer og samfunn, men kulturmiljø bidrar til å oppfylle flere av de andre målene.

Kulturmiljø er ressurser som må sikres og forvaltes i regional- og kommunal areal- og miljøforvaltning. Kommunene er plan- og bygningsmyndighet, og er det forvaltningsorganet som har den viktigste rollen i arbeidet med å ivareta kulturmiljøene i arealplanlegging og den enkelte byggesak. Mange kommuner har etter hvert fått mer erfaring med å ta det i bruk, mens mange etterspør veiledning og kunnskap. Fylkeskommunen har en veiledningsrolle i den daglige saksbehandlingen, og Prosjektet Kulturminner i kommunene har til hensikt å hjelpe kommunene i dette arbeidet.

Alle kulturmiljø som er viktig i et lokalt, regionalt eller nasjonalt perspektiv, legges inn i kommunenes planer og får bestemmelser og/eler retningslinjer som ivaretar kulturmiljøverdiene og styrer videre utviklingen, jf. Nasjonale forventinger til regional og kommunal planlegging.

Satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket ble etablert i 2009 for å ivareta kulturmiljø, naturmangfold og landbruk. Satsingen er et godt eksempel på en helthetlig tilnærming til et tema der forskjellige myndigheter og forvaltningsnivåer koordinerer innsatsen og økonomiske og juridiske virkemidler.

Trøndelag har en særlig forpliktelse for Røros bergstad og Circumferensen som er et av åtte verdensarvområder i Norge. Kommunene og fylkeskommunen har en viktig rolle i å oppfylle forpliktelsene i verdensarvkonvensjonen, blant annet gjennom kommunal og regional planlegging. Et viktig prinsipp er at verdensarvområdene skal danne beste praksis innen kulturminneforvaltningen, og overføre relevante erfaringer til andre områder.

Tiltak i perioden 2022 – 2030

- Samarbeid med eiere og frivillige organisasjoner, og legge til rette for engasjement og deltagelse.
- Kunnskaps- og erfaringsutveksling mellom kommunene og andre relevante aktører
- Bli god på prosess og ta inn kulturminner som tema i samfunns- og arealplanlegging
- Videreføre prosjektet Kulturminner i kommunene og veilede kommunene arbeidet med kulturminneplanene.
- Støtte til ordningen med interkommunale kulturminneforvaltere
- Lage eksempelsamling med bestemmelser og retningslinjer som kommunene kan bruke i sine kommuneplaner og reguleringsplaner.
- Synliggjøre mulighetene som ligger i plan- og bygningsloven med forskrifter for ivaretagelse av kulturmiljø

Tema: Regionale verdier og kunnskapsformidling

Delmål	**I 2030 har vi god oversikt over og lett tilgjengelig kunnskap om regionalt viktige kulturmiljø, fartøy, og kulturlandskap i Trøndelag.**
Retnings-linjer	Fylkeskommunen, Sametinget og kommunene legger oversikten over nasjonalt, og regionalt verneverdige kulturmiljø, kulturlandskap og fartøy til grunn i areal- og miljøforvaltningen. Fylkeskommunen, Sametinget, Statsforvalteren og kommunene arbeider for å løfte frem underrepresenterte båt og fartøytyper, kulturmiljøer og kulturlandskap i samarbeid med organisasjoner og frivillige. Vi tilrettelegger et utvalg av kulturmiljø og kulturlandskap hvert år. Fylkeskommunen og Sametinget utarbeider og tilgjengeliggjør kunnskap om de regionalt utvalgte kulturmiljø og fartøy.

En regional plan er et godt verktøy til å velge ut og gi en oversikt over hvilke kulturmiljø, kulturlandskap og fartøy som forteller viktig Trøndersk historie. De fleste kulturmiljø og fartøy er valgt ut i tidligere prosesser, f.eks. i *Verneplan for kulturmiljø i Nord-Trøndelag*, *Regional plan for kulturminner i Sør-Trøndelag*, og *Riksantikvarens liste over verna fartøy*. Nå samler vi disse i én oversikt, og har supplert det tidligere utvalget for å sikre representasjon av mangfoldet i Trøndelag. På sikt skal oversikten gi et godt, samla bilde av Trøndelag; geografisk, næringsmessig, sosialt og etnisk. Å lage en oversikt over regionalt viktige *enkeltminner* i Trøndelag er et mer omfattende arbeid, og er planlagt igangsatt i neste planperiode.

Hensikten med en slik oversikt er å tilgjengeliggjøre kunnskapen for alle. En slik oversikt gir større forutsigbarhet i arealplansaker og et bedre grunnlag for å få til helhetlig samfunnsplanlegging. Dette er særlig etterspurt fra kommunene, men letter også saksbehandlingen i fylkeskommunen, og bidrar til forutsigbarhet for andre offentlige etater og private.

Kommunene har gjort et stort løft på kulturminneområde de siste årene. Alle kommunene i Trøndelag har eller er i gang med å lage kulturminneplan. I de kommunale planene er perspektivet kulturmiljø som har betydning for lokalsamfunnet. Dette er viktig for at alle innbyggere skal kunne engasjere seg i og ta vare på kulturmiljø.

I denne planen er perspektivet hele Trøndelag. Mange av kulturmiljøene som er viktig i trøndersk perspektiv, og er også sentrale i norgeshistorien. I denne planperioden er vi spesielt oppmerksomme på kulturmiljø, kulturlandskap, og fartøy som ikke er så kjente. I tillegg vektlegger vi kulturmiljø som bærer viktige historier om felleskap og demokrati – se tema kulturmiljø, fellesskap, og demokrati.

Oversikten over kulturmiljø, kulturlandskap og fartøy med regional og nasjonal verdi er presentert i et vedlegg til planen. Har gjør vi også rede for hvordan oversikten er laget.

Fartøy er med i oversikten. I motsetning til kulturmiljø og kulturlandskap flytter fartøy på seg. Vi kan derfor ikke se fartøyene kun som trønderske, men må se dem i nasjonal sammenheng og som et nasjonalt ansvar. Fartøyvernet i Trøndelag vil gjelde alle båter, både ved kyst og innland. Med båter defineres åpne båter som ikke har noe dekk (opptil 40 fot), mens fartøy er litt større båter (over 30 fot) med dekk.

Trøndelag fylkeskommune har fått nye oppgaver innenfor fartøyvernet. Vi ønsker å se nærmere på koblingen mellom maritime kulturmiljøer og verneverdige båter og fartøy. Hensikten er å kunne se på sammenhengen med maritime næringer og havet og fjorden som eksistensgrunnlag på en god måte.

Om frivillighet og formidling – ikke ferdig

Museene og historielagene har en rolle som formidler av kunnskap om kulturmiljø til befolkningen

Trønderne engasjerer seg i historie og dette engasjementet bevarer og formidler kulturarven vår. De legger ned en stor innsats som eiere eller frivillige som kommer felleskapet i dag og kommende generasjoner til gode.

Det er viktig at det offentlig legger til rette for at trønderne kan engasjere seg i historien, samordner virkemidlene og mobiliserer offentlige, private og andre aktuelle aktører til å samarbeide. Tiltakene som gjennomføres bør være slik at de også treffer den yngre generasjonen. Dette gjelder for hele kulturarvfeltet.

Tiltak i perioden 2022 – 2030

- Utarbeide beskrivende faktaark til hvert prioritert kulturmiljø, kulturlandskap, og fartøy. Legges på hjemmeside. Kartfeste med tentativ avgrensing. Askeladden og Gislink.
- Arbeide videre med å styrke mangfoldet i oversikten, særlig
    - Båter og fartøy.
    - Øke kunnskapen om og sørge for at de nasjonale minoritetene får anledning til fremme sine kulturmiljø.
- Jevnlige dialogmøter o.l. med kommunene, museene og frivillighet. Arrangere fartøyvernsamlinger annen hvert år.
- Lage kulturarvsproduksjoner til Den kulturelle skolesekken som tar utgangspunkt i kulturmiljø, kulturlandskap eller fartøy.
- Lage KULMIN fra kulturmiljø, kulturlandskap eller fartøy.
- Samarbeide om å skjøtte og tilrettelegge et utvalg kulturmiljø, kulturlandskap hvert år.

FOTO

Tema: By- og stedsutvikling

Delmål

- **I 2030 bidrar godt bevarte kulturmiljø til steder det er godt å leve.**
- **I 2030 bidrar samskaping til en attraktiv og bærekraftig by- og stedsutvikling basert på stedenes kvaliteter, særegenheter og historie.**

Retningslinjer

- Se retningslinjene om arealplanlegging side xx
- Fylkeskommunen, Sametinget og kommunene legger Riksantikvarens bystrategi til grunn i sin forvaltning, og bruker byggesaksreglene aktivt for å ivareta kulturmiljøverdiene.
- I byer og steder med utbyggingsbehov registrerer kommunen kvalitetene ved de bygde-, arkeologiske-, og grønne kulturmiljøene og avklarer handlingsrommet for fortetting så tidlig som mulig. Fylkeskommunen og Sametinget bistår ved behov.
- Kommunene sørger for at gjenbruk, ombruk og transformasjon av bygninger utredes som et første alternativ fremfor å rive og bygge nytt i kommunal byggesaksbehandling.
- Kommunene sørger for at fortetting tilpasses eksisterende kulturmiljø når det gjelder volum, formgiving og materialbruk.
- Fylkeskommunen, Sametinget og kommunene legger til rette for at kunnskap om kulturarv i byer og steder bygges og deles mellom planleggere, arkitekter, utbyggere, håndverkere og andre aktører.
- Fylkeskommunen, Sametinget og kommunene ser kulturmiljøtiltakene i sammenheng med andre samfunnsområder som brannsikring, folkehelse, friluftsliv, skole, reiseliv, landbruk, natur og klima-tiltak
- Kommunene legger til rette for åpenhet og medvirkning, og sørger for at planer og tiltak illustreres og formidles på en slik måte at konsekvensene blir tydelig for alle.

«*Stadutvikling som praksis er å gripa aktivt inn for å utvikla staden sine sosiale, kulturelle og/eller fysiske kvalitetar i tråd med dette normative mål om at staden skal vera mest mogleg triveleg og attraktiv for alle brukar- og interessegrupper*» (Håvard Teigen og Dag Jørund Lønning).

En viktig del av Trøndelags historie er knyttet til byene og stedenes utvikling gjennom tidene. Hvordan de er utformet og hvor de ligger gir oss kunnskap om hvordan trønderne bodde, arbeidet og levde. De fysiske og historiske sporene forteller om et mangfold av ulike kulturmiljø fra kyst til fjell, og er med på å gi våre byer og steder særpreg og identitet.

Historisk bredde og dybde er viktig for opplevelsen og forståelsen av et sted, og stimulerer til bolyst, attraktivitet og reiseliv. I tillegg til bygninger er det viktig å involvere blant annet arkeologi, samiske kulturminner, navnetradisjoner og industriminner.

By og stedsutvikling handler om å se utfordringer og muligheter. Utfordringene for de fleste byer og steder er dominerende biltrafikk, endret handelsmønster og krav til høy fortetting. Mulighetene ligger i å balansere byenes vekst og utbyggingspress med bevaring av de historiske bymiljøene.

Samtidig er mange steder preget av fraflytting og tomme lokaler, og sentrum som står i fare for å miste sin funksjon som handels- og møtested.

Kulturminner og kulturmiljø er viktige ressurser som det er viktig å ivareta og bygge videre på når steder er i endring**.** For å lykkes i målet om å utvikle attraktive og bærekraftige byer og steder er det viktig å finne en god balanse mellom vern og utvikling. Fortetting med kvalitet og nybygg som tar hensyn til de historiske omgivelsene gir varierte og opplevelsesrike steder som bevarer sitt særpreg.

En langsiktig og bærekraftig forvaltning av Trøndelags historiske kulturmiljøer bidrar til å styrke våre byer og steders særpreg og identitet. Den historiske forankringen skaper tilhørighet og bidrar til stolthet over eget sted. «Vern gjennom bruk» er en bærekraftig strategi som fremmer bruk, gjenbruk og omforming av eldre bebyggelse.

Våre byer og steder representerer en felles kulturarv som «vi i lag» må forvalte i et langsiktig perspektiv for kommende generasjoner, samtidig som vi må ta den i bruk for å skape attraktive og levende lokalsamfunn hvor det er godt å bo, leve og arbeide i dag**.** Dette kan sikres gjennom en attraktiv og bærekraftig utvikling i tråd med FNs bærekraftsmål, der samskaping, innbygger-involvering, tverrfaglighet, kunnskap, utviklingsarbeid og sirkulærøkonomi er en del av løsningen.

Tiltak i perioden 2022 – 2030

- Videreføre prosjektet Kulturminner i kommunene. Veilede kommunene.
- Spre kunnskap om kulturmiljø i by og stedsutvikling gjennom nettverksbygging, seminarer, kurs og utdanning av arkitekter og byplanleggere
- Pilot på utvikling av kulturmiljø i by i samarbeid med 1 – 3 kommuner
- Eksempelsamling og veileder for fortetting og tilpassing

Tema: Håndverk og materialproduksjon

Delmål:	**I 2030 har vi etablert små og store bygningsvernsentre i alle regionene i Trøndelag.** **I 2030 har vi god rekruttering av håndverkere til båt-, fartøy-, og bygningsvern.**
Retnings-linjer	• Fylkeskommunen går sammen med eksisterende regionale fagmiljø, museer, kommuner og samiske språk- og kultursentre for å etablere og utvikle bygningsvernsentrene • Fylkeskommunen drifter nettverket for båt- og fartøyvern • Kommunene bruker de lokale bygningsvernsentrene som ressurs, f.eks. i oppfølgingen av kulturminneplaner, byggesaker og behandling av spesielle miljøtiltak i landbruket (SMIL-midler). • Vi legger til rette for næringsutvikling for små, lokale bedrifter knytta til tradisjonelt håndverk og materialproduksjon i alle kommuner. • Alle skoler i Trøndelag setter gjenbruk, bygningsvern og tradisjonelt håndverk på dagsorden. • Fylkeskommunen styrker etterutdanningsmulighetene og lærlingeordninger for bygningsvern og båt- og fartøyvern. • Fylkeskommunen, Sametinget og kommunene krever nødvendig kompetanse i arbeid på egne verneverdige bygninger og i vedtak om tilskudd til fartøy- og bygningsvernprosjekter.

Bygningsvernsentre - Desentralisert kompetanse

Den nye stortingsmeldingen for kulturminneforvaltning, Meld. St. 16 (2019-2020) Nye mål i kulturmiljøpolitikken, vektlegger håndverkskompetanse og rådgivningstjenester som virkemiddel for en god kulturminneforvaltning og for å nå meldingens mål om *engasjement, bærekraft og mangfold*. Også i Trøndelag er det et stort behov for lokale aktører ute i kommunene, som fungerer som møtesteder, nettverksbyggere og formidlere i alle deler av fylket. Tilgang på rådgivning og veiledning for eiere av hus og båter vil ha stor betydning for det praktiske istandsettings- og vedlikeholdsarbeidet. Dette har vi sett blant annet i verdensarvområdet i Rørosregionen, der Bygningsvernsenteret på Rørosmuseet har drevet i snart 20 år.

Bygningsvernsentre, eller lokale kompetansesentre for kulturmiljø og bygningsvern, kan bidra til å rekruttere håndverkere, og skape interesse for tradisjonelt håndverk og materialkunnskap. De kan fungere som kurs- og læringsarenaer. Dette vil skape synergieffekter for næringslivet, og kan få flere til å satse på å drive bedrifter basert på bygningsvern, fartøyvern, bygdesager, skogsdrift, materialtilvirking og andre relaterte fag.

De demografiske og geografiske forskjellene i Trøndelag betyr at bygningsvernsentrene må bygges opp på forskjellig måte, og en forutsetning for at slike regionale kompetansesentre skal lykkes, er lokal forankring. Vi må dra veksler på allerede etablerte miljøer, som for eksempel museene, byantikvarer, de samiske språk- og kultursentrene og andre.

I tillegg er det naturlig å tenke seg en tematisk spesialisering for de ulike sentrene, ut fra ulik plassering og allerede etablerte fagmiljø. Dette kan for eksempel være middelalderhåndverk, trehusbebyggelse i by, samisk bygningsvern, kystkultur, geitbåter, tekniske og industrielle kulturminner, transformasjon, gjenbruk og andre relevante temaer.

Håndverk – Interessevekking og utdanning

De mest bærekraftige husene er de som allerede står, og da må vi som samfunn ha kompetanse til å ta vare på og forbedre både freda, verneverdige og andre bygninger. Vi må styrke satsingen på praktiske fag og håndverksfag, og skape en ta-vare-på-bevissthet. Derfor må kunnskapen om tradisjonshåndverk og bygningsvern inn på alle nivå i skoleverket, fra barnehage til opplæring i grunnskole og videregående skole.

Det er også behov for etter- og videreutdanning for allerede etablerte håndverkere. Det bør tilbys både lavterskel kurs, og en formalisert etterutdanning for håndverkere som vil spesialisere seg og få dokumentasjon på kompetansen.

I dag har NTNU en bachelor i teknisk bygningsvern, som er den høyeste spesialiseringen vi har i landet per dags dato. Dette trekker folk fra hele landet. Vi ønsker også å etablere en egen fagskoleutdanning i bygningsvern og tradisjonshåndverk i Trøndelag, slik de allerede har på Fagskolen Innlandet, Fagskolen Hordaland, og er i ferd med å opprette på Fagskolen i Troms og Finnmark.

Materialproduksjon – Lokale ressurser

Tradisjonell materialkunnskap handler om bruk av lokale og spesielt egnede materialer til ulike oppgaver. Dette er et felt som spenner fra kunnskap om skog, jordsmonn og vekstforhold, til et ferdig produkt i stua eller verkstedet, og videre til vedlikehold og reparasjon av dette. Tradisjonell materialbruk handler også om ressursutnyttelse og bærekraft, og vil være en svært viktig faktor for å gjøre byggenæringen til en grønnere sektor.

Bedre utnyttelse av lokale skog- og materialressurser vil gagne næringslivet i kommunene. Dagens skognæring er ikke tilpasset det materialbehovet kulturminnevernet har i dag. Ved å få skogeiere og bygdesager til å samarbeide om plukkhogst og materialutvelgelse, kan vi få lokal tilgang på materialer av riktig kvalitet.

I tradisjonelt byggeri er det lange tradisjoner for sirkulærøkonomi og gjenbruk. Å legge til rette for gjenbruk av bygningsmaterialer og bygningsdeler vil også hjelpe oss å ta vare på de ressursene vi allerede har. Der bygninger må rives, bør alle brukbare deler kan gjenbrukes eller resirkuleres.

Tiltak i perioden 2022 – 2030:

- Utvikle modellen for bygningsvernsentre og etablere sentre
- Bygge og drifte nettverk
- Utvikle utdanningstilbud i samarbeid med Den kulturelle skolesekken, Seksjon for utdanning og ulike utdanningsinstitusjoner, og opplæringskontor.
- Mobilisere flere håndverksbedrifter til å ta i bruk forskning i sitt innovasjonsarbeid

Tema: Klima

Delmål:	**I 2030 har vi forebygd og redusert risikoen for at klimaendringer kan skade utsatte kulturmiljø.** **I 2030 foretrekker trønderne å gjenbruke bygninger fremfor å rive og bygge nytt.**
Retnings-linjer	• Kommunene, Sametinget og fylkeskommunen samarbeider om å redusere identifisere klimarelaterte trusler for utsatte kulturmiljø. • Kommunene, Sametinget og fylkeskommunen prioriterer klimatiltak som også tar hensyn til bevaring av kulturminner og kulturmiljøer. • Forvaltning, tiltakshavere og eiere av kulturminner bidrar til gode klimatiltak og miljøforvaltning gjennom skjøtsel og vedlikehold av kulturmiljø. • Kommunene sørger for at gjenbruk og transformasjon av eksisterende bygningsmasse utredes som et første alternativ i utbyggingsprosjekter. • Fylkeskommunen og kommunene fremmer bruk av klimaregnskap som favner om hele byggeprosessen og bygningenes livsløp.

Klimaomstilling betyr både reduksjon av klimagassutslipp og en tilpassing til endret klima. Klimaomstilling krever at vi legger en sirkulærøkonomisk tankegang til grunn. Klimaendringene kan også føre til skader på kulturmiljøene våre fordi været blir varmere, havet stiger, vi får mer råte, erosjon og ras. Hvordan møte disse endringene?

Norge har et mål om å redusere klimagassutslippene med 50-55% innen 2030, sammenlignet med 1990-nivå. Gjennom Parisavtalen er Norge forpliktet til utslippskutt og å begrense den globale temperaturøkningen til under 2 grader sammenlignet med førindustriell tid. FNs klimapanel peker på at vi ikke vil nå det målet kun med hjelp av teknologiske løsninger. Vi må se innovasjon og ny teknologi i sammenheng med eksisterende kunnskap som representerer relevante alternativer. Riksantikvaren påpeker i sin Klimastrategi 2021-2030, at kulturmiljøfeltet både har kunnskap og spisskompetanse som kan bidra i omstillingen til et lavutslippssamfunn.

Klimaendringer påvirker samfunnet i dag, og vil også gjøre det i fremtiden. Klimaet blir varmere, våtere og villere. Dette vil påvirke kulturmiljøer i Trøndelag på ulike måter, og vi må ta stilling til bevaring, bruk og videre utvikling.

Samtidig må vi bidra til aktivt å minimere mulige negative effekter på kulturmiljøene gjennom å delta i arbeidet med å redusere klimagassutslippene og ser på eksisterende bygningsmasse som en viktig ressurs og noe som er verdt å ta vare på.

Våre kulturmiljø med eksisterende bygningsmasse er viktige ressurser. Bevaring, gjenbruk og oppgradering av eksisterende bygningsmasse gir potensial for store klimagevinster. Dette i form av redusert avfall, energi og klimagassutslipp. Dette blir framhevet i Stortingsmelding 16 *Nye mål i kulturmiljøpolitikken. Engasjement, bærekraft og mangfold* (Meld. St. 16 (2019-2020) og Stortingsmelding 13 *Klimaplan for 2021-2030* (Meld. St. 13 (2020-2021).

I 2030 er kulturmiljøene i Trøndelag godt rustet til å møte klimaendringene

God tilgang til oppdatert kunnskap om hvordan vi kan forebygge skader, vil ruste oss for å møte klimaendringene på en god måte. Det er også viktig å spre og utvikle kunnskap om lokal

byggeskikk og håndverkstradisjoner, og bygge med kortreiste og varige materialer som er stedstilpasset. Mange ganger må vi bygge opp kunnskap og vurdere ny teknologi som gjør lokal byggeskikk egnet til å takle fremtidige klimaendringer.

I 2030 foretrekker trønderne å gjenbruke bygninger fremfor å rive dem og bygge nytt

> **Transformasjon**
> Gjenbruk, transformasjon, ombruk. resirkulering. For tiden brukes mange ord om dette, men de handler alle om det samme: Å gi et eksisterende bygg eller område nytt liv og innhold.

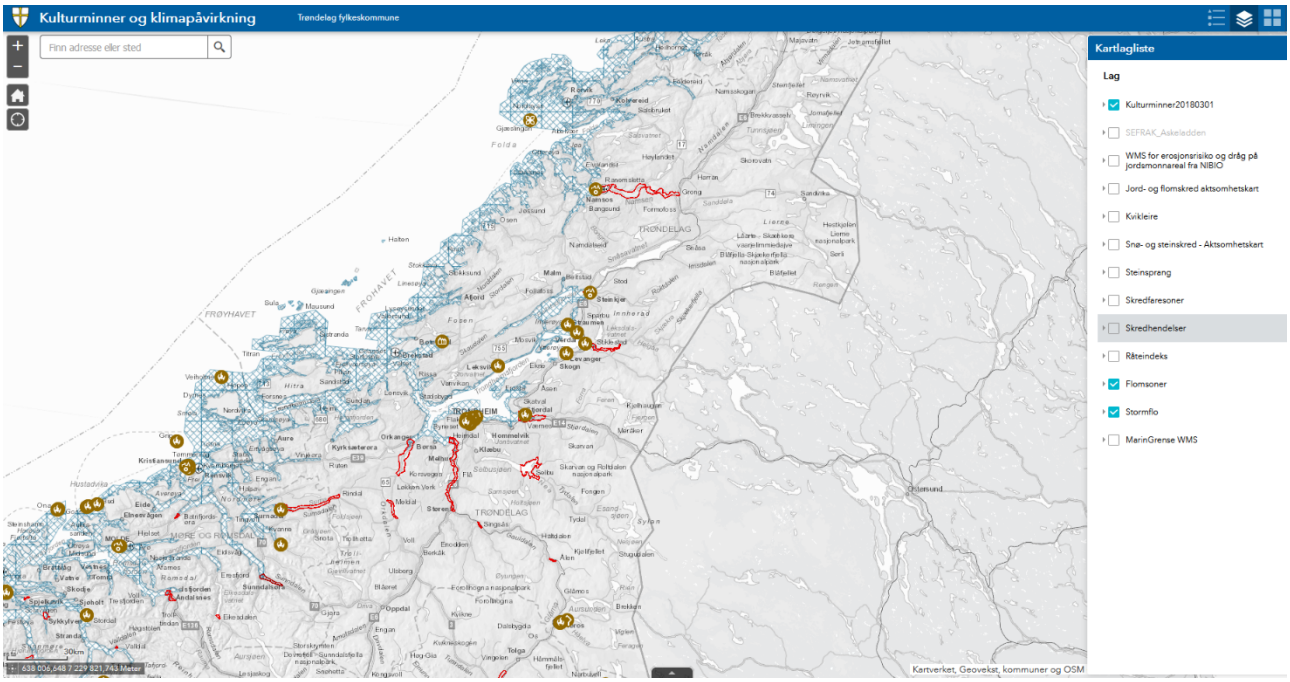
Kulturmiljøforvaltningen et viktig redskap i klimapolitikken for å bidra til reduserte klimagassutslipp. Gjennom gjenbruk av eksisterende bygningsmasse, kan vi utnytte et stort potensial for å redusere klimagassutslipp. For å få til dette må være i stand til å kunne vurdere muligheten for å bevare eksisterende bygninger og bruke dem som sirkulære ressurser i samfunnet. Kunnskapen på dette området må bygges opp og etableres gjennom økt kompetanse, for hvordan eldre bygninger kan vedlikeholdes og hvordan bygg kan få forbedret energiytelsen. Det vil være nødvendig å sikre kompetanse i kommunal byggesaksbehandling om hvordan vi kan fremme gjenbruk og transformasjon av eksisterende bygninger som et alternativ til å rive og bygge nytt.

For å ta vare på eksisterende bygningsmasse og kulturminner, kulturlandskap og kulturmiljø er det vesentlig at det stimuleres til god skjøtsel for å hindre gjengroing. Gjennom god forvaltning av kulturmiljøene vil vi kunne bidra til økt klimahensyn samtidig som vi tar vare på kulturmiljøer og bidrar til attraktive lokalmiljø.

Tiltak i perioden 2022 – 2030:

- Kart over klimapåvirkning på kulturmiljø og kulturlandskap
- Etablere nettverk for plan og kulturmiljø
- Eksempelsamling og veiledning
- Piloter- og Kompetansebyggende prosjekter om gjenbruk og ombruk

Referanse kart: https://stfk-gis.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=152f179559144105adcacfcddaa048e9

Tema: Opplevelsesnæringer

Delmål:	**I 2030 er et mangfold av kulturmiljø attraktive besøksmål i Trøndelag.** **I 2030 er kulturmiljø og historier grunnlag for næringsutvikling og nyskapende produkter.**
Retnings-linjer	Vi prioriterer næringsretta utviklingstiltak i følgende kulturmiljø: • kulturmiljø der prinsipper for bærekraft er lagt til grunn for utviklingen. • kulturmiljø der tiltakene er i tråd med Scenarioprosjektet for opplevelsesnæringer i Trøndelag. • kulturmiljø der utviklingsarbeidet skjer som tverrfaglig samarbeid fra starten av. • kulturmiljø som er sentrale i Trøndelags historie eller som styrker mangfoldet av godt tilrettelagte besøksmål. • kulturmiljø som kan bli en del av et helhetlig opplevelsestilbud • kulturmiljø som har eller skal få en besøksstrategi. • kulturmiljø som synliggjør og fremmer samisk og minoriteters næring, språk og kultur.

Kulturmiljø er grunnlag for opplevelser i kultur- og næringssammenheng, og kulturmiljø og kulturarv er viktig del av den opplevelsesbaserte verdiskapingen i Trøndelag. Historiene og kulturmiljøene gir særpreg og identitet, og bidrar til at Trøndelag kan tilby helhetlige og komplette opplevelsesprodukter.

Det er ikke bare de mest kjente kulturmiljøene som er interessante for besøkende, men også kulturmiljøer og fortellinger om trøndernes hverdagsliv til alle tider. Sammen har disse menneskene skapt den trønderske drivkraften. Denne drivkraften finner vi i dag igjen i lokalt engasjement, eierskap og stolthet over egne kulturmiljø. Lokalbefolkningen og frivilligheten er derfor viktige i opplevelsesutviklingen, både som vertskap og som historieformidlere.

Kraften kulturmiljøer har til å tiltrekke seg besøk, avhenger av at ulike fagområder som friluftsliv, kulturminneforvaltning, frivillighet, kunst, kultur, teknologi og næring supplerer hverandre, jobber mot felles mål, og spiller hverandre gode. Samarbeidet under paraplyen Røros bergstad og Circumferensen er et godt eksempel på dette.

Scenario for opplevelsesnæring i Trøndelag 2030 påpeker at det er drivkraften til menneskene i Trøndelag som har skapt historie til alle tider. Historiene finner vi igjen i hendelser, steder, bygg, matprodusenter og personligheter. Det er prestasjoner, kultur, folkelighet, selvstendighet og vinnervilje. Det samme gjelder for nåtidas Trøndelag og for framtida.

Trøndelags potensial ligger i alt det som er skapt og skapes av trønderne selv. Vi har satt spor etter oss i landskapet helt siden de første folkene steg i land på våre kyster i steinalderen for over 12000 år siden. Vi har en lang tradisjon med å invitere til gjestebud, og vi har formet kulturlandskapet og viktige transportveier som rammer og ressurser for opplevelser.

Samisk språk, kultur, næring og samfunn er viktig del av Trøndelag og den trønderske kulturarven. Samiske kulturminner er spor etter samisk bruk og tilstedeværelse. Eksempel på dette er bygninger, gammetufter, ildsteder, kirkegårder og offersteder. Disse utgjør en viktig kilde til kunnskap om samisk levesett, landskapsbruk og tilstedeværelse. I mange samiske

bosetningsmiljøer er de eldre kulturminnene fremdeles del av en levende tradisjon. Samisk tradisjonell kunnskap, innsikt, perspektiver og språk må ses som sentrale elementer i arbeidet med opplevelser og historier i Trøndelag.

Kulturmiljø med mye besøk kan også være en belastning for lokalsamfunnet, andre brukere av områdene og for selve kulturmiljøet. Tåleevne og sårbarhetsanalyse for kulturmiljøene og lokalsamfunn må legges til grunn for å sikre en bærekraftig forvaltning. Kulturmiljø som løftes fram i et opplevelsesperspektiv bør ha en tydelig attraksjonsverdi for både besøkende og lokalsamfunn, og tåle økt besøk.

Kundeorientering er viktig for opplevelsesbasert verdiskaping. Arbeidet med kulturmiljø i opplevelsesbasert verdiskaping bør bygge på konseptene i *Scenario for opplevelsesnæring i Trøndelag:* Trønderske gjestebud, Trønderske underverker og Trøndersk naturglede. Kulturmiljøer har en viktig plass i alle de tre konseptene, og gir mulighet til å ivareta mangfoldet og inkludere alle deler av historien i Trøndelag. Konseptene gir også rom for immateriell kulturarv, og trøndersk og samisk kultur i opplevelsesutviklingen. Formidling av matkultur, håndverkskultur, naturarv og musikkultur er gode eksempler. Ivaretakelse og utvikling av kulturmiljøers særpreg gir gode omgivelser for formidling og opplevelser, både ute i landskapet og i bymiljøene.

Scenario for opplevelsesnæring i Trøndelag er en valgt og vedtatt utviklingsretning fram mot 2030. […kort info om hva dette er…….]

Gjennom historiene blir kulturmiljøene kilde til kunnskap, forståelse og opplevelser, møteplasser mellom fortid og nåtid. De gir følelse av nærhet til fortidens mennesker, og blir viktige elementer i opplevelsen og formidlingen av landskap og historie. Det er en stor forskjell på å gi informasjon og å fortelle en historie. Når vi setter faktakunnskap inn i en helhetlig historie, og bruker virkemidler som for eksempel teater, film og aktiviteter, kan formidling av Trøndelags historie engasjere og treffe hjertet.

Tiltak i perioden 2022 – 2030

- Lage veileder med sjekkliste for arbeidet med kulturmiljøer i et opplevelsesperspektiv
- Sikre drift og vedlikehold av tilrettelagte kulturmiljøer på en måte som skaper attraksjonskraft.
- Lage arena og møteplasser for samhandling for området
- Utvikle markedsrettede historier som treffer hjertet og formidlingsmåter som berører.
- Kulturmiljøer og historier fra Trøndelag synliggjøres og markedsføres i tråd med Scenarioprosjekt for Trøndelag, og samarbeid med reiselivets markedsapparat.

FOTO/ILL

Tema: Kulturmiljø, fellesskap og demokrati

Delmål:	**I 2030 kjenner trønderne til kulturmiljøer som bærer historier om demokrati og selvstyre, undertrykkelse og forsoning.**
Retnings-linjer	Skoler i Trøndelag bruker kulturmiljøer aktivt i undervisningen om etikk, moral, demokrati og fellesskap. Kommunene kobler seg på Nasjonaljubileet 2030 og løfter fram relevante kulturmiljø i sin kommune.

I anledning Nasjonaljubileet 2030 ser vi nærmere på hvordan kulturmiljøer i Trøndelag kan fremme inkluderende fellesskap og demokrati.

Kulturmiljø er flertydige fordi folk tillegger dem forskjellige betydninger alt etter erfaringer og kunnskap. Derfor kan et kulturmiljø bære vitne om noe som har tjent én gruppe og til last for en annen. Det er viktig å synliggjøre mangfoldet av kulturmiljø og flertydighetene i dem, og la folk finne felleskap i en samtale om dem og deres aktualitet i dag.

Tilhørighet, fellesskap og undertrykking

Kulturminner er konkrete spor fra fortiden som må forklares dersom de skal være noe mer og noe annet enn bare ting. Kobberkledte grønne spir på kirker og slott er sluttproduktet i en sinnrikt organisert kjede som startet i et livsfarlig slit og savn nedi gruvene. Grundig kunnskapsbasert formidling av kulturmiljø tar opp i seg både historiens krevende, sågar skambelagte, fortellinger og dens kilder til stolthet. Det kan være «god» historie til felles ettertanke.

Kulturmiljø knyttet til undertrykkelse, urett og sorg kan danne grunnlag for diskusjoner om hvordan disse hendelsene kunne oppstå, og tiltak som kan gi oppreisning og fremme forsoning. Hvilke historiske utviklingstrekk vil vi advare mot eller løfte fram som positive? Dette er et ansvar og en mulighet for alle. Institusjoner, lag og enkeltpersoner, fra fylkesting, kommune, og museum til historielag, venneforeninger, og grunneiere, kan og bør kjenne historien og bruke den som grunnlag for samtale om samfunnet.

Tanker om fellesskap og demokrati har mange dimensjoner; likeverd og inkludering, institusjoner som ivaretar dette, den offentlige samtalen innbyggerne imellom, samlingsmerker for felles begeistring og stolthet eller minnet om historisk urett, en skam eller ulykke til fellesskapets sorg.

Kulturmiljøene er spor etter krefter som har virket i samfunnet. Økt kunnskap om og kjennskap til kulturminner og Trøndelag er viktig for å styrke bevisstheten om våre egne veivalg og avgjørelser i dagens samfunn, slik at vi ikke overser de underkommuniserte historiene.

Hvilke kulturmiljø kan dette være?

Samferdsel har betydd mye for utviklingen av samfunnet. Reiser og godstransport har knyttet steder og landsdeler sammen, og bidratt til å spre informasjon og tankegods. Sjøen var tradisjonelt den viktigste ferdselsåren, men med bedre organisert veibygging, regelmessig og raskere båtfart, og jernbane, spredte nye ideer og impulser seg etter hvert. Eksempler er Nordlandsbanen, Rørosbanan, Kongevegen over Dovre, Hurtigruta, dampskips- og ferjeanløp.

Primærnæringer og ressursutnyttelse. Fiskeri med Lofotfarten, skogbruk med sagbruksindustri og tømmerfløting, landbruk, fangst, reindrift, gruvedrift – Trøndelag er rikt på ressurser som har bidratt til samfunnsutviklingen og Trøndelags velstand. Det har gitt grunnlag for å etablere og opprettholde samfunnsstrukturer. Denne utviklingen har flere sider: Nedbygging av naturområder til vannkraft og vindkraft har gitt elektrisitet til storsamfunnet, men gir også eksempler på nyere tiders ressursutnyttelser som har grepet inn i uberørt natur og sørsamers levesett og leveområder.

Eksempler på dette er gruvesamfunnene på Løkken Verk, Skorovatn og Røros, fiskersamfunn som Sør-Gjæslingan, tømmerindustrien i store deler av Namdalen og eldre tiders fangst og veiding på Dovre og i Trollheimen.

Foreningsliv. Samfunnshusene er viktige elementer i lokalsamfunnene. De hadde en viktig rolle i lokaldemokratiet. De var arena for politisk meningsutveksling og for frivillige lag og organisasjoner. Kan de få en fornyet rolle nå som følge av sentralisering? Dersom både butikken og skolen blir nedlagt, er samfunnshuset/grendahuset kanskje det eneste gjenværende samlingsstedet for bygda/grenda. Det er viktig å ivareta hverdagsdemokratiet for å motvirke en forvitring av demokratiet. Eksempler på dette er Vonheim forsamlingshus på Snåsa og de utallige andre samfunns- og grendehus rundt omkring i fylket.

Stemmerett. Kampen for allmenn stemmerett har vært et hovedgrunnlag for demokratiutviklingen i Norge og Trøndelag. Her spilte foreningsliv og samfunnshus en viktig rolle, men det finnes andre minnesmerker over denne kampen: *Myrmannssteinen* på Ekne i Levanger og *Myrmannsveien* på Heimdal i Trondheim minner oss om tida da stemmerett var knyttet til egen eiendom. Flere kjøpte en liten og billig eiendom, f.eks. myr, for å oppnå stemmerett. *Fredrikke Marie Qvam* var en forkjemper for kvinners stemmerett. Hennes byste står utenfor Steinkjer kirke.

Kommunikasjon og medier har vært avgjørende for å spre informasjon og nye ideer. Den teknologiske utviklingen med radio, og senere TV og internett, har gjort informasjon og meningsytringer tilgjengelig for hele befolkningen. Oppslagstavler, postvesen, aviser, radio, fjernsyn, telefon og internett kan sies å bære vitne om den sterkeste infrastrukturen for fellesskapsutvikling og demokratibygging. Eksempler på slike kulturminner er bl.a. Fjell-Ljoms pressemuseum på Røros, telefonkiosker eller radio- og TV-master rundt omkring, f.eks. «Linken» på Rindalsskogen i Rindal og Rørvik radiolinjestasjon i Vikna.

Institusjonshistorie. Framveksten av velferdsstaten og rettsstaten står sentralt i fortellingen om fellesskapsutvikling og demokratibygging. Rettstaten vokste ut fra lovtingene, der lovene etter hvert ble samlet og systematisert i lovsamlinger som Frostatingsloven. Frostating med Tinghaugen og Logtun kirke er blant våre tidligste spor av rettsstaten. Etter lovene er en rekke andre samfunnsområder og livsområder blitt institusjonalisert: Straffeanstalter, skoleverk med spesialskoler, barnehjem og sykehus. Sett med vår tids øyne var ikke disse institusjonene alltid forbilledlige, men i samtiden kunne de være et bedre alternativ for de berørte enn den behandlingen de ville fått i samfunnet for øvrig. Eksempler på slike institusjoner er området på Kalvskinnet i Trondheim med bl.a. Døveskolen, Trondhjems borgerlige Sygehus, Waisenhuset, Tronka, Kriminalasylet, Vitenskapsmuseet, Midtbyen barnehage (Trondhjems Asylselskap) og Justismuseet.

Kirken, som organisasjon, er kanskje den aller viktigste institusjonen historisk sett fordi den samlet og ensrettet folket, den var «overalt» i fylket, den hadde internasjonale forbindelser, organiserte tidlig undervisning, og stod til en viss grad for et sosialt sikkerhetsnett. Erkebispegården og Nidarosdomen er det mest kjente eksemplet, men kirkene rundt omkring i hele fylket med tilhørende prestegårder er også del av denne historien.

Kritisk refleksjon over fortiden. Den sørsamiske kulturen, en minoritet i minoriteten, har i hundrevis av år vært utsatt for undertrykkelse gjennom fornorskningspolitikken. Uvitenheten om samisk kultur i storsamfunnet er fortsatt stor.

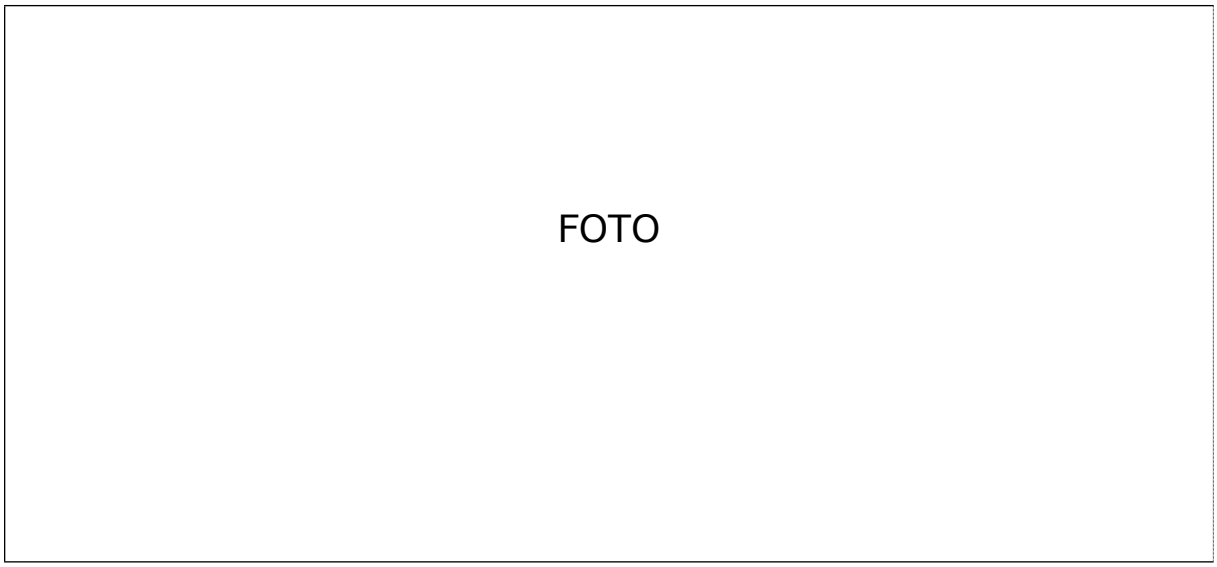
Jødene var i lang tid uønsket i Norge og har blitt stigmatisert gjennom historien. Mange av dem ble myrdet under andre verdenskrig.

Rom- og romanifolket har også blitt undertrykt, blant annet gjennom tvangssterilisering. Vi trenger mer kunnskap om og økt synliggjøring av disse kulturene, og et oppgjør med tidligere tiders holdninger.

Det finnes samiske kulturmiljø i store deler av fylket, bl.a. Riasten i Holtålen og Johkegaske i Røyrvik. Det finnes snublesteiner og bygninger i Trondheim som kan knyttes til jødiske personer og miljøer, f.eks. synagogen eller tidligere butikklokaler. På Gråmyra i Levanger står ei romanikvinnes bolig som nå planlegges flyttet til Trøndelag folkemuseum. I Vera i Verdal, helt inntil svenskegrensa, møtes nybyggere, og den samiske og skogfinske kulturen.

Tiltak 2022 – 2030 –

- Styrke kunnskapen om mangfoldet av kulturmiljø. Samarbeid med kunnskapsinstitusjoner.
- Fremme mer besøk og samtale om kulturmiljø, f.eks. skoler, foreninger, fengsler, bedrifter, reiseliv m.fl.
- Legge til rette for og oppmuntre til vedlikehold og skjøtsel av kulturmiljøene, stimulere til lokalt engasjement.
- Oppmuntre til mer bruk av kulturmiljøene som arenaer for formidling av kultur.
- Digital formidling og tilrettelegging, selvfie-ruter m.m.

Mulige konsekvenser av planen for samfunn og miljø

Ikke ferdig kapittel

En regional plan med retningslinjer som kan få vesentlige virkninger på miljø og samfunn, skal konsekvensutredes ifølge plan- og bygningsloven §§ 4 – 2 og 8 – 3. For regionale planer skal denne utredningen være på et overordnet nivå, jamfør forskrift for konsekvensutredninger § 18-1.

Målet med retningslinjene er å tydeliggjøre hvordan planen skal følges opp. Retningslinjene skal legges til grunn for regionale organers virksomhet og for kommunal og statlig planlegging og virksomhet i fylket, jf. Plan- og bygningsloven § 8-2.

Vi vurderer mulige virkninger for følgende samfunnsområder:

- By og stedsutvikling
- Kommunenes planlegging
- Klima og miljø
- Folkehelse
- Demokratisering av kulturarv
- næring?

Konsekvenser for by- og stedsutvikling

Positive

- Bevaring av kulturmiljø bidrar til kvalitet i stedsutviklingen, det gir identitet og variasjon, og stedene blir mer attraktive.
- Godt bevarte kulturmiljø bidrar til verdiskaping kulturelt, sosialt, miljømessig og økonomisk, f.eks. høyere priser i eiendomsmarkedet.

Negative konsekvenser:

- Grundigere utviklingsprosesser som vurderer flere klima og miljøforhold, koster mer og tar lenger tid. Krever god planlegging i tidlig fase på tvers av fagområder.
- Krav om bevaring kan føre til forfall hvis eier ikke har interesse eller ressurser, og det ikke er rom for å se på muligheter.

Kommunenes planlegging

Positive konsekvenser:

- *Tidlig og tydelig - Større forutsigbarhet i plan- og byggesaksbehandlingen. Letter å unngå konflikter. Bedre og mer helhetlig planlegging.*
- *Felles satsinger og koordinering mellom kulturarvsaktørene gjør det enklere å prioritere*

Negative konsekvenser:

- *Et sektoransvar til som skal samordnes på en god måte, krever mer i innledende faser av planleggingen*
- *Vanskeligere å nedprioritere kulturminnevernet*

Konsekvenser for klima og miljø

Positive konsekvenser:

- Bevaring, gjenbruk og ombruk bidrar til å minske klimaavtrykket.
- Bevaring bidrar til FNs bærekraftsmål nr. 11 om Bærekraftige byer og samfunn, og nr. 11-4: styrke innsatsen for å verne og sikre verdens kultur- og naturarv.

Negative konsekvenser:

- Kulturminnehensyn kan begrense krav til høy arealutnyttelse, f.eks. eplehagefortetting.

Konsekvenser for folkehelse

Positive konsekvenser

- Bevaring av kulturmiljø bedrer livskvaliteten. Opplevelser og kunnskap om kulturmiljøet gir folk et bedre grunnlag til å skape tilhørighet og identitet.
- Kulturmiljø kan være en sosial arena som skaper trygghet, felles opplevelser og aktiviteter
- Bevaring av kulturminner kan bidra til attraktive steder å bo og oppholde seg, møtesteder hvor folk trives

Negative konsekvenser

- Ingen kjente konsekvenser.

Konsekvenser for demokratisering av kulturarven

Positive konsekvenser

- Alle har rett til kulturarv. Ved å løfte fram og synliggjøre mangfoldet av kulturmiljø, styrker vi mulighetene for at flere kan ta del i og interessere seg for kulturmiljø.

Negative konsekvenser

- Ingen kjent konsekvenser.

Vedlegg: Kunnskapsgrunnlag

Planen bygger på et omfattende kunnskapsgrunnlag. Her setter vi opp en oversikt over relevant kunnskapsgrunnlag for de seks temaene:

Regionale verdier og kunnskapsformidling

Nasjonale føringer til regional og kommunal planlegging 2019 – 2023, kongelig res 14.5.2019

Veiledere

- Riksantikvarens strategi 2017-2021. https://ra.brage. unit.no/ra-xmlui/handle/11250/2419142
- Riksantikvarens satsing på Kulturminne i kommunen (KIK). https://www.riksantikvaren.no/prosjekter/kulturminne-i-kommunen
- Riksantikvarens fredningsstrategi mot 2020 for kulturminneforvaltningen (2015). https://ra.brage.unit.no/ra-xmlui/handle/11250/285158

Byer- og tettsteder

- Riksantikvarens bystrategi 2017-2020. https://ra.brage. unit.no/ra-xmlui/handle/11250/2435308

Håndverk og materialproduksjon

Klima

- Bærekraftig klimaforbedring av eldre hus. Fagrapport 2019. Insam as og Fortidsminneforeningen. https://ra.brage.unit.no/ra-xmlui/bitstream/handle/11250/2582357/Klimaforbedring_av_eldre_hus.pdf?-sequence=1&isAllowed=y
- Klimagassberegninger for vernede boligbygg i forhold til nye lavenergiboliger. https://www.arkitektur.no/klimagassberegninger-for-vernede-boligbygg-vs-nye-lavenergiboliger?pid=NAL-EcoPublication-Attachment
- Fortidsminneforeningen 2016: ENØK i gamle hus https://www.fortidsminneforeningen.no/images/En%C3%B8k-tiltak_i_gamle_hus_copy.pdf
- Fortidsminneforeningen 2019: Bærekraftig klimaforbedring av gamle hus. https://www.fortidsminneforeningen.no/images/B%C3%A6rekraftig_energieffektivisering_av_eldre_boliger.pdf

Opplevelsesnæringer

- Cultural Heritage Count For Europe. CHCfE Donsortium, 2015
- Verdien av kulturarv. En samfunnsøkonomisk analyse med utgangspunkt i kulturminner og kulturmiljø, Menon-publikasjon nr. 72/2017
- Oslo Economics 2017: Vern gjennom bruk-Hva hindrer næringsvirksomhet med utgangspunkt i kulturminner?
- Strategi for kultur og reiseliv. Norge som attraktiv kulturdestinasjon, 2019

Europa Nostra 2015: Kulturarven er verdifull for Europa. http://www.kulturarv.no/kulturarven-er-verdifull-for-europa

Menon Economics 2017, på oppdrag fra Riksantikvaren: Verdien av kulturarv. En samfunnsøkonomisk analyse med utgangspunkt i kulturminner og kulturmiljøer. https://www.menon.no/verdien-kulturarv-samfunnsokonomisk-analyse-utgangspunkt-kulturminner-kulturmiljo

Arne Holm, NIBR 2016: Kulturarv som ressurs i samfunnsutviklingen. Suksessfaktorene i by- og tettstedsutviklingsprosjekter med fokus på vern og ny bruk av eldre bygninger. http://www.hioa. no/Om-OsloMet/Senter-for-velferds-og-arbeidslivsforskning/NIBR/Publikasjoner/Kulturarv-som-ressurs-i-samfunnsutviklingen ƒ

Realdania 2015: Værdien af bygningsarven. https://issuu.com/realdania.dk/docs/vrdien_af_ bygningsarv_incentive_3_m

Morten Stige og Martin Austvoll Nome 2016: Verdien av kulturminner. Økonomisk merverdi på boliger i Oslo 2004-2013. Fortidsminneforeningens årbok 2016. Sammendrag av artikkelen: https:// fortidsminneforeningen.no/nyheter-og-hendelse/ verdien-av-kulturminner

Vista Analyse 2016, på oppdrag fra Riksantikvaren: Indikatorer for kulturarvens samfunnsnytte. https://www.vista-analyse.no/no/publikasjoner/ indikatorer-for-kulturarvens-samfunnsnytte ƒ Menon Economics 2017, på oppdrag fra Kulturminnefondet: Kulturminnefondets samfunnsnytte. https://www.menon.no/wp-content/ uploads/2017-42-Kulturminnefondets-samfunnsnytte.pdf

Flere rapporter som omhandler Riksantikvarens verdiskapingsprogram ligger lenket på Riksantikvarens vitenarkiv: https://ra.brage.unit.no/ ra-xmlui

Kulturminner, felleskap og demokrati

Landbruk og næringsutvikling

Oslo Economics 2017, på oppdrag fra Norsk kulturarv: Vern gjennom bruk. Hva hindrer næringsvirksomhet med utgangspunkt i kulturminner? http://www.kulturarv.no/vern-gjennom-bruk-hva-hindrer-naeringsvirksomhet-med-utgangspunkt-i-kulturminner

Fylkesmannen i Nordland 2013: Ny bruk av ledige landbruksbygg. En veileder for deg med planer om gjenbruk av gårdens bygningsressurser: https:// www.fylkesmannen.no/globalassets/fm-nordland/dokument-fmno/landbruk-og-mat-dokumenter/naringsutvikling-dokumenter/liv_i_ fjosan_brosjyre_fyxgl.pdf

Landbruksdirektoratet 2013: Landbruksbygg og kulturlandskap. Sluttrapport for nasjonalt utviklingsprogram: https://www.landbruksdirektoratet.no/no/dokumenter/publikasjoner/sluttrapport-landbruksbygg-og-kulturlandskap

Kommunal- og moderniseringsdepartementet og Landbruks- og matdepartementet 2017. Veileder: Garden som ressurs. Bygge- og anleggstiltak i og i tilknytning til landbruk – forholdet til plan etter plan- og bygningsloven: https://www.regjeringen. no/contentassets/fe55b11f67d84bc08672c87788a2df69/h-2401_garden-som-ressurs.pdf

St. Meld. 31. (2015): Garden som ressurs – marknaden som mål. Vekst og gründerskap innan landbruksbaserte næringar. Landbruks- og matdepartementet. https://www.regjeringen.no/no/ dokumenter/meld.-st.-31-20142015/id2415017